

TETŘÍVEK OBECNÝ (*TETRAO TETRIX*)

Robert Doležal

Tetřívčí tok vrcholí po východu slunce, kdy na tokaniště přilétají slepičky. Kohoutci mohou opakovat své zápasy také odpoledne před západem slunce. Foto: Ondřej Prosický

Tetřívěk obecný náleží stejně jako bažant, koroptev či tetřev k řádu hrabavých (Galliformes). Jeho pozorování v době toku patří k neopakovatelným zážitkům. Také myslivecky byl jeho lov z hlediska své sportovní hodnoty vysoce ceněn. V roce 1933 bylo podle mysliveckých statistik u nás uloveno 7 000 tetřívků. Ještě v roce 1962 popisuje Štěpánek ve své knize Naše lovné ptactvo stavy tetřívků jako vysoké s dosti hojným výskytem zvláště v západních částech státu. Dříve okázalý tok většího počtu kohoutků je již minulostí. Tetřívěk vymizel z vnitrozemí a nyní je jeho výskyt vázán jen na některé pohraniční oblasti. Tok se stává záležitostí převážně jednotlivých ptáků předvádějících své tance jen okolnímu lesu bez efektu následného rozmnožovacího aktu. Tetřívci z naší přírody mizí a zdá se, že se jedná o další druh, jemuž u nás zvoní hrana.

Rozšíření

Tetřívěk představuje druh s palearktickým typem rozšíření, přičemž obývá souvislý pruh boreálních lesů od Británie na západě po Ochotské moře na východě. K jihu pak zasahuje ostrůvkovitě v místech s vhodným prostředím (rašelinistiště, vřesoviště, horské oblasti) v podobě populací reliktního charakteru. V Alpách a Karpatech mají tyto populace charakter glaciálních reliktních (Šťastný et al., 2006). V evropské části areálu tetřívka byl zaznamenán v druhé polovině 19. století a místy ještě v první polovině 20. století vzestup jeho početnosti. Po roce 1950 však následovalo dramatické snížení počtů, kdy

z některých oblastí zcela vymizel (Belgie, Nizozemí, Dánsko). Silný úbytek byl zaznamenán i ve státech sousedících s Českou republikou (Hudec a kol., 2005). Evropská hnízdní populace je dnes odhadována na více než 2,5 mil. párů (25-49 % populace celkové). Trend poklesu její početnosti trval také v letech 1970-2000 a i přes nárůst počtů tetřívků v jádrové oblasti Ruska je celosvětová populace označována jako mírně ubývajícím (BirdLife International 2004). V Červené knize ohrožených druhů ČR figuruje tetřívěk v kategorii EN – ohrožený druh a podle údajů v letech 2001-2003 byla v České republice odhadnuta jeho početnost na 800-1 000 kohoutků (Šťastný et al., 2006).

Prostředí a způsob života

Tetřívěk obecný dává přednost místům, kde se střídají listnaté, smíšené i jehličnaté lesy prostoupené světlými a pasekami, pak otevřeným rašelinistištím, vřesovištím, loukám a pastvinám s roztroušenými remízky a křovinami, holím při horní hranici lesa, v imisemi postižených oblastech rozvolněným porostům náhradních dřevin o výšce 1-4 m a ve vojenských prostorech dopadovým plochám. Ve všech biotopech je nutná vysoká vlhkost až zamokřenost a hojný podrost či buřň, zvláště pak borůvčí, brusinky apod. (Šťastný et al., 2006). U nás se ještě do 50. let vyskytoval tetřívěk na většině území,

*Tokající kohoutek má nad očima nápadné sytě červené poušky. Během toku vztyčuje a rozevřít lyrovitý ocas, spouští křídla a nafukuje krk.
Foto: Petr Šaj*

Na tokaniště musí přijít pozorovatel již za tmy. Rána bývají v tak časném jaru mrazivá, ale nepříjemné čekání je vyváženo intenzitou zážitku. Foto: Ondřej Prosický

Páření probíhá většinou na zemi na tokaništi. Pozdější péči o snůšku a o kuřata obstarává pouze slepička. Foto: Ondřej Prosický

v současnosti jej lze zastihnout jen v některých pohraničních horstvech, nejčastěji v Krušných horách, na Šumavě, v Krkonoších a Jizerských horách. Ve vnitrozemí jsou to pouze vojenské výcvikové prostory Libavá a Doupovské hory. Tetřevka je druh stálý, jen v pásmu tajgy jsou zaznamenány přelety až na vzdálenost několika set kilometrů, které mají spíše irupitvní charakter způsobený vyšší populační hladinou (Hudec a kol., 2005).

Popis

Velikostí odpovídá tetřevka zhruba domácí slepici. Kohout je celý černý s bílou páskou v křídle, bílou spodinou křídel a bílým podocasím. Má nápadné červené poušky nad očima a lyrovitý ocas, který během toku zvedá a rozevřít. Slepice je celá černě proužkovaná a šedavě hnědá včetně hrdla a hrudi (na rozdíl od samice tetřeva). Ocas má šedohnědý s rezavým nádechem a hranatý. Při vzletání vydává tetřevka poměrně hlasité zvuky, jinak se krom toku (viz níže) téměř neozývá. Pouze při hájení teritoria je možné zaslechnout samečkově kokrokaio a pískání při vzletu.

Hnízdění a péče o mláďata

Tetřevka je polygammním druhem. Tok probíhá od poloviny března do května a někdy pokračuje až do konce června. Tokaniště zůstávají stejná po mnoho let. Bývají to paseky, louky, krmná políčka pro zvěř nebo okraje polí. Na imisních holinách je v posledních letech nejběžnější individuální tok v rozvolněných porostech náhradních dřevin. Kohoutci se na tokaništích shromažďují před svítáním a tokají na zemi. Po přilétnutí se ozývají ostrým hlasem, spouštějí křídla, vztyčují a rozevřít ocas, nafukují krk a s třepotáním křídel povyskakují či vyletují do výšky. Následuje fáze bublání, kdy mají ocas nakloněný ještě více k hřbetu, krk natahují do roviny hřbetu

a vydávají bublavý hlas. Slepice přilétají na tokaniště s východem slunce. Poté zde dochází k páření nebo samice kvokavým hlasem vydá signál k odletu a k páření dojde mimo něj. Hnízdem, jehož místo vybírá samice, bývá pouze kotlinka v přízemní vegetaci, ve smrčkovém náletu, mezi trsy ostřice nebo ve vřesu. Hnízdění začíná v květnu a červnu deset dní po oplození. Průměrnou snůšku tvoří 6-10 vajec a samice na ní sedí velice pevně 25-27 dní. Po vylíhnutí a oschnutí odvádí samice kuřata z hnízda za potravou, kterou jim rozhrabáváním pomáhá nalézt. Od druhého dne života si mláďata hledají potravu sama, rychle se vyvíjejí a ve stáří dvou týdnů jsou schopna uletět již větší vzdálenost. První týden a půl přespávají pod slepicí, do stáří 1,5 měsíce na zemi a později na stromech. Rodinky zůstávají pohromadě do přelomu srpna a září, pak se rozdělují do skupin podle pohlaví. Pohlavní dospělosti dosahují po 10 měsících, ale obvykle se páří až po dosažení 2 let (Hudec a kol., 2005).

Potrava

Potrava tetřevky je převážně rostlinná. Na jaře, v létě a na podzim ji sbírá na zemi, v zimě na stromech. Na začátku jara jsou to hlavně pupeny, jehnědy a větvičky břízy, pupeny a větvičky borůvky, stébla trav apod. V letním období se k tomu přidávají plody, hlavně borůvky a vlochyň, a semena trav. Na podzim přibývají další plody (brusinka, klikva, hloh, šípek apod.) a v zimě dominuje bříza. Živočišnou potravu (brouky a mravence) sbírají tetřevci ve větší míře jen na jaře. Tímto typem potravy se živí hlavně mladí ptáci (Hudec a kol., 2005).

Význam a ochrana

Tetřevka obecná je uveden v příloze I Směrnice o ochraně volně žijících ptáků 79/409/EHS, předmětem ochrany je v pěti ze 41. ptačích oblastí vyhlášených na území ČR

(Jizerské hory, Krkonoše, Novodomské rašeliníště-Kovářská, Šumava a východní Krušné hory). Významné změny v krajině, které ve svém důsledku vedou ke snižování plochy míst vhodných k životu tetřevky, jsou pravděpodobně nejzávažnějším faktorem stojícím za snižování jeho stavů. Jedná se o vysoušení rašeliníšť, zarůstání, osazování nebo zastavování otevřených ploch, dále je to tlak plynoucí z turistického a sportovního využití území, vysoké stavy prasete divokého podílející se na predaci hnízd tetřevky a v neposlední řadě výstavba větrných elektráren a farem. Všechny tyto faktory lze minimalizovat vhodným managementem opatření. K těm by měla patřit mimo jiné podpora obnovy přirozeného biotopu (např. opětovné zavodňování degradovaných rašeliníšť), optimalizace sekundárních biotopů v sousedství rašeliníšť (podzimní kosení luk), podpora potravně významných dřevin (bříza, olše, jeřáb, buk), podpora bylinného patra se zastoupením brusnicovitých a vřesovcovitých, monitoring a regulace stavu predátorů, regulace či vyloučení rušení na tokaništích, případně odklon turistických a lyžařských tras z hlavních míst výskytu tetřevky. Reintrodukce se na základě výsledků podobných programů u tetřevkovitých za účelem zlepšení stavů místních populací nedoporučuje k (www.biomonitoring.cz).

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

Autor:

Ing. Robert Doležal

www.birdwatcher.cz

e-mail: dodin@post.cz

Další fotografie je možné zhlédnout na internetových stránkách autorů fotek:

www.birdphoto.cz

a www.naturephoto.cz